

RAZSVETLJENSTVO : Kulturno in Duhovno gibanje v 18. stoletju

- Zavzemanje za:
 - o racionalizem
 - o osvoboditev od praznoverja
 - o verska strpnost
 - filozof Ernest Troeltsch: razsvetljenstvo je začetek in temelj modernega obdobja evropske kulture in zgodovine - v nasprotju z dotedanjo cerkveno & teološko kulturno usmerjenostjo
 - nove metode raziskovanja: kritičnost človekovega razuma
 - preučevanje države, družbe, gospodarstva
 - svoboda in enakost ljudi -ni več vere v avtoritete, plemstvo
 - vera v znanost in napredek, vera v napredek človekove kulture
 - naravne pravice človeka: svoboda mišljenja, vere, tiska, enakost pred zakonom
 - kritiziranje fevdalne družbe
- najprej v Franciji

FILOZOFI:

- **John Locke:** nauk o naravnem pravu-pravica do življenja, svobode, lastnine-temelji idej o človekovih pravicah (človek se rodi kot nepopisam list-izoblikujejo ga izkušnje)
- v 1/2 18.st.: Francoza :
- **Voltaire:** kritika političnih razmer v Franciji-primerjava z Anglijo, proti inkviziciji, mučenju, odprava privilegijev, cerkev-gl. nasprotnik človek.pravic
- **Montesquieu:** satirično delo Perzijska pisma-smeši nemoralnost francoskega plemstva, duhovščine, problemi v družbi, delo Duh-državljeni so svobodni le, če je oblast razdeljena na zakonodajno, izvršilno, sodno
- **Ženevski JEAN-Jacques Rousseau:** vpliv Grške antične demokracije - zamisel o demokratični ureditvi, kritika absolutistične države+ideja suverenosti ljudstva, vrednost čustev
- **Nemec Immanuel Kant:** nauk o odgovornem vladarju - pospeši razvoj Nemčije & vpliv na pruske reformatorje 19.st.

ENCIKLOPEDISTI: v 2.pol.16.st: izhaja Enciklopedija-filozofi v njen objavljajo nove humanistične filozofije-urejata jo [Didero in Delembert] - stroga cenzura

PROSTOZIDARSTVO: prostozidarska društva, zastopali ideje razsvetljenstva, člani: meščani, izobraženci, plemiči, duhovniki

FIZIOKRATIZEM: nova gospodarska teorija

-Francija, 18.st-nadomesti merkantilizem

-utemeljitelj Kene zahteva gosp.svobodo, agrarno reformo, izboljšanje kmetovega položaja-saj samo poljedelstvo ustvarja novo vrednost(manufakture le predelujejo)

- želiyo odpraviti fevdalne obveze in olajšajo kmečko breme
- zahtevajo državno podporo za izboljšanje poljedelstva, odpravo monopolov, privilegijev, hočejo svobodno gosp.-načelo konkurence

IZUMI:

- NAPREDEK NARAVOSLOVNIH VED
- FR. KEMIK Antoine Lavoisier razloži procese oksidacije-utemeljitel novodobne kemije
- Lugi Galvani: galvanski tok
- Alessandro Volta: teorija el.tokq, izdela kondenzator, el.merilnik toka
- Benjamin Franklin:strelvod, praktična uporaba elektrike
- Kemik in fizik Humphry Davvy
- Fahrenheit: nauk o toploti, alkoholni termometer
- Šved Anders Celsius: živosrebrni termometer
- Fr. Denis Papin: parni stroj, ekonom lonec
- Britanec James Watt: 1783, parni stroj z večjim izkoristkom energije
- Ang. Edmond Halley. Lastna gibanja zvezd
- Ang. James Bradley: aberacija svetlobe

RAZSVETLJENI ABSOLUTIZEM:

- Razsvetljenstvo je vplivalo na znanost, umetnost, in tudi na evropske vladarje
- Vladarji so z reformami želeli posodobiti monarhije:
 - o upravne, pravosodne, šolske reforme = krepitev gospodarstva in vojske
 - o finančne reforme = vsestranski razvoj gospodarstva
 - o želijo povečati narodni dohodek/izboljšati položaj kmeta = omejiti hočejo moč posameznih fevdalcev - odprava privilegijev, olajšav plemstva, duhovščine (toda to so pogosto vladarji izrabljali le zato, da so dobili še dodatne dohodke od plemstva)
 - o pravne reforme = večja pravna varnost državljana /hkrati pa naraščajoča birokracija omejuje posameznikovo svobodo
- Predstavniki razsvetljenega absolutizma: pruski kralj Friderik II., ruska cesarica Katarina II., habsburška vladarja: Marija Terezija & Jožef II., (ministri v Španiji, Portugalskem, na Danskem, Švedskem, Toskana)

RAZSVETLJENI ABSOLUTIZEM V PRUSIJI:

- razsvetljeni absolutistični pruski kralj: Friderik II. Veliki
- Friderik je navdušil razsvetljeni mislec Voltaire, ki je bil na njegovem gradu Sanssouci v Postdamu
- Friderik je trdil:
 - o vladar mora imeti absolutno oblast, vendar jo mora uporabljati v dobrobit svojega ljudstva
 - o (v nasprotju): "Vse za ljudstvo, toda nič z ljudstvom": ... (prezira ljudstvo)
- Friderikovi **cilji**: krepitev državne moči & dvig življenjskega standarda
- Friderikovi **ukrepi**:
 - o popolna verska strpnost
 - o ukinil je mučenje
 - o osvobodil podložnike
 - o podpira kulturo in šolstvo
 - o izboljšanje uprave
 - o izboljšanje vojske
 - o razvoj gospodarstva na osnovi merkantilizma
 - o reforma sodstva - pred zakonom vsi enaki
 - o uvaja nove davke in monopole (sol, tobak)
- agresivna zunanja politika - ni v skladu z razsvetljenskimi načeli:
 - o Šlezijske vojne: pridobi bogato Šlezijo (M. Terezija še neizkušena cesarica)
 - o uspešne 7letne vojne proti Avstriji, Franciji, Rusiji
 - o ob delitvi Poljske dobi Prusija obširno ozemlje na vzhodu

Posledica reform:

- večji dohodki
- večja državna moč
- boljša vojska

Prusija postane VELESILA

RAZSVETLJENI ABSOLUTIZEM V RUSIJI:

- razsvetljena ruska cesarica Katarina II. (Nemka po rodu)

- razsvetljene ideje:
 - o piše pisma Diderotu in Voltairu
 - o lastni literarni poskusi(komedije)-obsoja predsodke, nevednost ljudske množice
 - o zagovarja prosvetne in kulturo
- skliče zakonodajno komisijo ki pa ne naredi ničesar, razen da ji dodeli naslov "Katarina Velika"
- Katarinin **ukrepi**:
 - o odpravi zlorabe v upravi
 - o posodobi sodstvo
 - o razvoj rudarstva, manufakture, trgovine
 - o širjenje pismenosti in kulture
 - o (toda Rusija v primerjavi z Evropo še zelo zaostaja)
 - o s svojimi ukrepi pa utrjuje tudi utrjevala moč plemstva-in s tem slabšala položaj podložnikov(plemiči so lahko celo odločali o zasebnem življenju podložnikov in jih prodajali...)zato so bili tudi številni upori (največji upor:upor kozaka Jemeljana Ivanoviča Pugačova-so ga s težavo zatrli)
- Katarinina **zunanja politika**:
 - o Rusija pridobi večji del Poljske
 - o Do 1792 ima vso oblast v S obali Črnega morja
 - o Rusija ima tudi glavno vlogo pri reševanju "vzhodnega vprašanja":to je tajno barantanje evropskih velesil(=Z Evrope)in Rusije o razdelitvi turškega ozemlja
 - o cilj carske Rusije je bila osvojiti Bospor in Dardanele-to se ni uresničilo

RAZSVETLJENI ABSOLUTIZEM NA ŠVEDSTEM:

- Švedska se je po osamosvojitvi od Danske, razvila, pod vodstvom Gustava I. Vasa podobno kot zahodno evropske monarhije
 - **ukrepi** Gustava:
 - o ustanovil je nacionalno dinastijo
 - o zmanjšal je moč plemstva
 - o podredi duhovščino
 - o močna osrednja oblast
 - Gustavova **zunanja politika**: širjenje države na Baltik
 - Po 30-letni vojni je bila Švedska vodilna sila v S Evropi
 - 1644: je oblast prevzela kraljica razsvetljena Kristina:
 - o podpira znanost,kulturo-na dvor povabi umetnike,znanstvenike(Descartes)
 - o znanje pridobi z dopisovanjem z najpomembnejšimi znanstveniki tiste dobe
 - zaradi družbenih nemirov se 1654 odpove prestola
- ### **DRUGE ABSOLUTISTIČNE DRŽAVE-Toskana:**
- naslednik Jožefa II., Leopold Habsburški razvije veliko vojvodstvo Toskano-postane razsvetljeno absolutistična
 - reforme Leopolda:
 - o odpravi učenje in smrtno kazen

- o jezuitom odvzame posesti
- o reformira šolstvo in vzgojo
- o izboljša zdravstvo
- o poskusi izdelati tudi ustavo!

SLOVENSKI RAZSVETLJENCI:

- če so v šolah želeli učiti nemščino so morali otroke najprej brati in pisati v slovenskem jeziku – to je omogočilo slovensko narodno prebujenje (pri prebujenju pa ima tudi pomembno vlogo gospodarski, družbeni, politični in kulturni razvoj slo pokrajin v 2.pol.18.stol.)

SLOVENSKI RAZSVETLJENCI:

- prvi narodni buditelji so bili duhovniki:
 - o želeli so:
 - želeli so da bi v šolah nemščino zamenjal ljudski jezik
 - narodni jezik bi se moral uporabljati tudi v javnem življenju (na uradih, sodiščih, v uradnih listinah)
 - prav tako pa bi moral biti prisoten tudi v zasebnem življenju (med izobraženci, v pismih, za zemljepisna in osebna imena)
 - o najprej se je to uveljavilo med **prvo duhovniško skupino:redovniki**
 - o Oče Marko Pohlin: KARNJSKA GRAMATIKA:
 - poudarja koristno znanje slovenščine, naj se ne sramujemo jezika, želi da se je učijo v šolah
 - v slovenščini je treba pisati vse vrste knjig – napiše 40 knjig in 20 rokopisov, izdajal je PISANICE (prvo leposlovno publikacijo v slo.j.)
 - Pohlin je razlikoval med Kranjci in Štajerci, Korošči – bil je prepričan da kranjsko govorijo le Kranjci
 - o nato med **drugo duhovniško skupino:janzenisti**: najpomembnejši Jurij Japelj – drugič prevedel Biblijo v slovenščino
- Jernej Kopitar: SLOVNICA SLOVENSKEGA JEZIKA na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem – prva znanstvena in opisna slovnica slo jezika, napisana v nemščini
- Blaž Kumerdej: izdelal načrt za organizacijo slovenskega šolstva
- baron Žiga Zois: narodni buditelj, lastnik fužin, mecen krožka – v njem so delovali:
 - o Anton Tomaž Linhart:
 - dramatik, zgodovinar
 - veseloigri: Županova Micka, Veseli dan ali Matiček... – temelj dramatike
 - v nemščini izda knjigo Poskus zgodovine Kranjske in drugih južnih Slovanov v Avstriji – Slovenijo prikaže kot celoto
 - o Valentin Vodnik:
 - prvi pesnik in novinar
 - urejal in pisal je PRATIKE (Velika in Mala pratika)
 - izdajal prvi slovenski častnik – LJUBLJANSKE NOIZE
 - zbirka pesmi: PESMI ZA POKUŠINO

NOVA CERKVENA POLITIKA:

- Jožef II. je posegel v cerkvene zadeve – politične in gosp. koristi – država je nadzorovala cerkveno upravo in delovanje:

- o meje škofij = enake političnim mejam
- o velike škofije so bile razdeljene na veliko majhnih škofij
- o cesar je dal zapreti 700 samostanov (od skupno 2000 samostanov)- samostani so propadali, knjige iz njih pa so bile preseljene v današnjo Avstrijo
- o cerkveno premoženje so spremenili v fond za plače duhovnikom
- o odpravili so verske bratovščine, romanja, praznike
- o nadzorovali so vzgojo duhovnikov
- 1781: cesar razglasi **VERSKO TOLERANCO=TOLERANČNI PATENT**- svoboda veroizpovedi(svoboda protestantske, kalvinske, pravoslavne vere v monarhiji) □ v deželo se vračajo Judje in pravoslavci+njihov denar
- **OGRSKA:**
 - o reforme zaradi močnega vpliva plemstva niso bile izvedene
 - o vlada na Dunaju je želela, da bi bila Ogrska čim manj razvita, saj niso želeli, da bi njihovo gospodarstvo konkuriralo avstrijskemu- Ogrsko so videli le kot tržišče in vir surovin,hrane
 - o od vojn ošpustošena obmejna območja Ogreske so naseljevali koloniste iz Nemčije, Ogrske, Rusije, Poljske □ kolonisti so imeli versko svobodo, osvobijeni so bili iz podložništva
- zaradi prevelikih pritiskov je moral Jožef II. proti koncu vladanja opustiti večino reform-toda reforme so vseeno pospešile gosp.razvoj, kapitalizem-in s tem pospešile propad fevdalnega sistema